

This article presents the latest material concerning the research and restoration of the painting *St Mary Magdalene* by Niewiarowicz, conducted at the Pranas Gudynas Centre for Restoration. The painting had not undergone restoration work for a long time, and fluctuations in humidity and temperature and other environmental effects brought to light several defects that hindered understanding the painting in its entirety. The work that had for many years been part of the permanent exposition at the Vilnius Picture Gallery was transferred to the Pranas Gudynas Centre for Restoration painting restoration workshop in June, 2021. Władysław Mieczysław

Niewiarowicz (1814/1815–1891) belongs to the young generation of artists of the Vilnius Art School whose destinies were determined by the 1831 uprising; he was a pupil of Jan Rustem and *St Mary Magdalene* is undoubtedly his finest painting. The LNMA received it in 1959 from the Lviv Painting Gallery on an art exchange basis. After a visual assessment of the painting, then chemical and physical research, the painting was restored, cleaned, retouched and lacquered; two signatures by the artist became more visible as a result. In April, 2022 it was displayed in an exhibition at the Vilnius Picture Gallery in a show dedicated exclusively to this work's history.

Vladislovo Neveravičiaus

paveikslo „Šv. Marija Magdaliētė“ tyrimai ir restauravimas

Linas Lukoševičius, Dalia Tarandaitė

Straipsnyje pristatoma naujausia Prano Gudyno restauravimo centre atliktų Vladislovo Neveravičiaus paveikslo „Šv. Marija Magdaliētė“ tyrimų medžiaga ir kūrinio restauravimas. Paveikslo ilgą laiką nereikėjo restauruoti, nes jo būklė buvo gera. Vis dėlto laikui bėgant dėl drėgmės ir temperatūros svyravimų bei kitokio aplinkos poveikio išryškėjo keletas defektų, kurie ėmė trukdyti paveikslo visumos suvokimui. Daug metų nuolatinėje Vilniaus paveikslų galerijos ekspozicijoje rodytas kūrinys 2021 m. birželį buvo perduotas į Prano Gudyno restauravimo centro tapybos restauravimo dirbtuves.

TRUMPAI APIE KŪRINĮ IR JO AUTORIŲ

Vladislovas Mečislovas Neveravičius (Władysław Mieczysław Niewiarowicz, 1814/1815–1891) priklauso jaunajai Vilniaus meno mokyklos dailininkų kartai, kurios likimus nulėmė 1831 m. sukilimas. Būsimasis dailininkas gimė Marcybiliškių dvare Vileikos apskrityje, Minsko gubernijoje (dab. Baltarusija). Apie 1830 m., būdamas vos penkiolikos, pradėjo studijuoti piešimą ir tapybą Vilniaus universitete pas Joną Rustemą. Deja, studijos

truko neilgai – dėl aktyvaus dalyvavimo 1831 m. sukilime V. Neveravičius buvo suimtas, tardomas, nuteistas. 1832 m. kovo 25 d. karo teismo nuosprendis skelbė: „Vilniaus universiteto studentas Vladislavas Neveravičius karo teismo pripažintas kaltu, kad turėjo su savimi: visų pirma, maištingas eiles, įžūlias ir įžeidžiančias ne tik Rusijos vyriausybę, bet ir aukščiausius Monarchijos asmenis, ir, antra, du pistoletus su 80 šovinių; be to, melagingai tvirtino, kad tuos eilėraščius rado ir paėmė gatvėje, o palyginus juos su jo ranka parašytu tekstu, paaiškėjo, kad raštas labai panašus, ir jis pats pirminio tardymo metu prisipažino, kad persirašė juos iš mirusio adademiko sąsiuvinio. Už tuos nusikaltimus I armijos vyriausiasis vadas nuteisė Neveravičių kaip turintį blogų ketinimų ir negerbiantį aukščiausių Monarchijos asmenų, atsižvelgiant į bajorišką kilmę ir jaunus metus, užrašyti kaip eilinių į Sibiro linijinius batalionus, o dvarą, paveldėjimo būdu turintį jam atitekti, paimti į valstybės išdą.“¹

V. Neveravičiaus dvaras 1835 m. dar kartą buvo paminėtas spaudoje tarp valstybės konfiskuotų dvarų.² Vis dėlto Sibiro ir karo tarnybos caro armijos batalionuose jaunuoliui pavyko išvengti – jis pabėgo į Austrijos–Vengrijos valdomą Galiciją. Kurį laiką V. Neveravičius gyveno Lvove, šiame mieste Ossolinskių fondas jam suteikė pastogę ir darbą.³ Norėdamas tęsti dar Vilniuje pradėtas dailės studijas, apie 1840 m., prisidengęs svetima Jono Tisevičiaus (Jan Tysiewicz) pavarde, V. Neveravičius išvyko į Austrijos–Vengrijos imperijos sostinę Vieną, pradėjo studijuoti tenykštėje dailės akademijoje pas Friedrichą von Amerlingą. Baigęs akademią, tobulinosi Miunchene pas Wilhelmą Kaulbachą⁴, ilgesnį laiką gyveno Romoje. Paskui grįžo į Vieną. 1843 m., pasak E. Paulavičiaus, vėl sulaukęs policijos dėmesio⁵, V. Neveravičius persikėlė į Paryžių, kur gyveno didelė po 1831 m. sukilimo šalį palikusių lietuvių ir lenkų emigrantų bendruomenė. Dailininkas aktyviai įsitraukė į emigrantų kultūrinį gyvenimą, jų pamėgtame Monmoransi prie Paryžiaus įsigijo vilą.

V. Neveravičius buvo A. Mickevičiaus poezijos gerbėjas. Paryžiuje jis parengė ir 1851 m. savo lėšomis viena gausiai iliustruota knyga išleido A. Mickevičiaus poetas „Konradas Valenrodas“ ir „Gražina“ net trimis kalbomis – lenkų, prancūzų ir anglų. Prie gražiausių ano meto leidinių priskiriamą knygą, kaip nurodė jos įžangoje, dailininkas skyrė savo tėvynainiams,

žadėdamas ir toliau tarnauti tėvynei, jos literatūrai ir dailei. Puošniai įrištus knygos egzempliorius V. Neveravičius padovanojo Prancūzijos imperatoriui Napoleonui III, Austrijos imperatoriui Pranciškui Juozapui I, Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui IV ir kitiems žymiesiems asmenims.

Gyvendamas svetur V. Neveravičius ap-lankydamas ir tėvynę. Ne kartą viešėjo Vilniuje, lankėsi Bohdanovo dvare pas seserį Sidalią (Sydalia), ištekėjusią už Józefo Świdosa. 1860 m. Kuraneco bažnyčia (Vileikos rajonas, dab. Baltarusija), savo gimtinės parapijai, dailininkas padovanojo Rafaelio paveikslo „Madona su kūdikiu Jėzumi ir šv. Jonu krikštytoju“ (*La Belle Jardinière*) kopiją.⁶ 1855 m. Lvove, Ossolinskių fondo salėje, jis surengė parodą, kurioje originalius savo paveikslus eksponavo greta žymiausių užsienio meistrų kūrinių, o savo paties nutapytas kopijas – greta jų pirmavaizdžių.⁷

V. Neveravičius mirė 1891 m. sausio 16 d. Monmoransi. Kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą – aliejinius paveikslus, akvareles, piešinius, prancūzų bronzos dirbinius, įvairias senienas, keliasdešimt knygų ir 25 000 auksinių frankų vertės vilą Monmoransi – testamentu paliko Ossolinskių nacionaliniam fondui Lvove. Pelną už nekilnojamąjį turtą skyrė dviejų tapybą studijuojančių jaunuolių stipendijoms.⁸ Dėkodamas už dovaną, Ossolinskių fondas laiške dailininko našlei Sabinai Neveravičienei pabrėžė, kad „ši dosni dovana išliks ateities kartų atmintyje ir taps joms gražiu pavyzdžiu“.⁹

V. Neveravičius tapė daugiausia portretus aliejiniais dažais ir akvarele, sukūrė portretinių miniatiūrų ant dramblio kaulo ir popieriaus, religinio turinio paveikslų, liaudies tipus vaizduojančių kompozicijų (kelionių į Alžyrą įkvėptos drobės „Negro galva“, „Maurė su karoliais“ ir kt.). Tačiau neabejotinai garsiausias dailininko kūrinys yra „Atgailaujanti šv. Marija Magdaliėtė“ arba tiesiog „Šv. Marija Magdaliėtė“.

Šio kūrinio pavadinimas mirgėjo XIX a. spaudoje, nemažai apie jį rašyta ir pastaruju metu.¹⁰ Tačiau paveikslas tebesaugo daug paslapčių. Pirma, tai pasakytina apie V. Neveravičiaus paveikslo santykį su Romoje gyvenusio belgų tapytojo Jano Baptisto Lodewycko Maeso (1794–1856) sukurtu pirmavaizdžiu. Antra, kiek „Šv. Marijos Magdaliėtės“ versijų V. Neveravičius nutapė ir ar galima bent vieną šiuo metu žinomą paveikslo variantą sieti su XIX a. spaudoje

1
Tygodnik Peterburski, 1832, nr. 23, s. 1.

2
Tygodnik Peterburski, 1835, nr. 27, s. 157.

3
Pawłowicz E., *Z życia Litwina*, Lwów, 1904, s. 145; gyvendamas Lvove dailininkas nupiešė miesto panoramą, kuri 1837 m. buvo litografuota Paryžiuje Lemerrier litografijos spaustuvelyje (Lewandowska-Jaraczewska I., *Zakład Narodowy im Ossolinskich za dyrektury Adama Klodzinskiego, 1839–1849*, Zakład Narodowy im Ossolinskich: Wydawn. Polskiej Akademii Nauk, 1980, s. 198).

4
Pawłowicz E., *op. cit.*, s. 145.

5
ibid.

6
Kuryer Wileński, 1860, nr. 14, s. 145; *Gazeta Warszawska*, 1860, nr. 63, s. 2.

7
Czas, 1855, nr. 26, s. 1–2.

8
Gazeta Lwowska, 1891, nr. 293, s. 4; *Kraj*, 1892, nr. 12, s. 11.

9
Kraj, 1892, nr. 12, s. 11.

10
Janonienė R., „Vladislavo Neveravičiaus paveikslas „Atgailaujanti Šv. Marija Magdalena““, *Dailė*, 2015, nr. 2, p. 106–110; *Idem*, „Pakalbėkim apie meną: mižiniškos reakcijos sulaukęs XIX a. kūriny“, *Verslo žinios*, 2017 m. birželio 24 d., <https://www.vz.lt/2017/06/24/pakalbėkim-apie-menamizniskos-reakcijos-sulaukes-xix-a-kuriny> [žiūrėta 2022 03 20]; Vitkutė J., „Lietuviškoji Mona Liza“, *7 meno dienos*, 2018 m. gegužės 18 d., nr. 20 (1257), <https://www.7md.lt/daile/2018-05-18/Lietuviskoji-Mona-Liza> [žiūrėta 2022 03 20].

ir parodų kataloguose minimais konkrečiams savininkams priklausiusiais kūriniams.

„Šv. Mariją Magdaliėtę“ V. Neveravičius nutapė 1842 m. Vienoje. 1842 m. lapkričio 5 d. „Gazeta Lwowska“ priede „Rozmaitości“ literatas ir publicistas Franciszekas Ksawery'as d' Abancourt'as de Franqueville'is pasidalijo įspūdžiais, kuriuos jam lankantis Vienoje padarė Volksgarteno parke, dailės draugijos salėje, eksponuotas J. B. L. Maeso paveikslas „Šv. Marija Magdaliėtė“, sutraukęs minias žiūrovų ir išgarsinęs dailininko vardą visoje Europoje. Straipsnio autorius su džiaugsmu pranešė, kad šis „nepaprastai poetiškas šv. Magdaliėtės atvaizdas“, „puikiai ir labai tiksliai nukopijuotas“, netrukus bus eksponuojamas Lvoje, pas poną Galińskį, ir kad šią kopiją sukūrė „kraštietis Tisevičius“¹¹. Anot F. K. d'Abancourt'o, šios kopijos tobulumą liudija atsiliepimai spaudoje, kai ji buvo eksponuojama Vienoje, pono Palermo muzikos prekių parduotuvėje. Cituodamas „Allgemeine Theater-Zeitung“ (nr. 150) rašinį, autorius paminėjo, kad paveikslas sutraukė minią smalsuolių – žinovų ir meno mylėtojų. Nesibaigiantis žiūrovų srautas ėmė trukdyti prekybai, todėl dailininkas atsėmė paveikslą ir kurį laiką jį rodė viešai savo namuose.¹²

J. B. L. Maesas yra nutapęs ne vieną „Šv. Marijos Magdaliėtės“ versiją. Visose jose atgailaujanti šventosios figūrą jis pavaizdavo tamsioje oloje, matomą iki pusės, atsirėmusią į uolą, ant jos padėtas kryžius, kaukolė ir aliejinė lempa. Įvairiuose kompozicijos variantuose skiriasi šventosios rankų padėtis (vienur jos sukryžiuotos ant krūtinės, kitur rankų pirštai sunerti), žvilgsnis (nukreiptas į viršų arba šiek tiek žemyn), vienose versijose plakimosi įrankį šventoji laiko rankose, kitose jis padėtas ant uolos. Tačiau visuose kompozicijos variantuose dailininkas panaudojo tą patį, XVII a. olandų dailininkų pamėgtą dirbtinio apšvietimo efektą, tiksliau – tamsioje oloje šventosios figūrą apšviečiančios šiltos dirbtinės, nuo ant stalo stovinčios aliejinės lempelės sklindančios šviesos ir natūralių šaltų, pro ertmę olos viršuje patenkančių mėnesienos atšvaitų derinį.

Iki šiol nebuvo tiksliai identifikuotas J. B. L. Maeso „Šv. Marijos Magdaliėtės“ variantas, eksponuotas Vienoje. Tai paskatino svarstymus, kiek identiškai buvo J. B. L. Maeso ir V. Neveravičiaus „Šv. Marijos Magdaliėtės“ paveikslai – ar V. Neveravičiaus paveikslas buvo tiksliai, meistriškai atlikta kopija, „nenusileidžianti

originalui“, ar laisvesnė interpretacija, jaunesnio dailininko iššūkis vyresniam kolegai. O gal teisingi yra abu teiginiai? Remiantis išlikusiais J. B. Maeso kūriniams, pastaruoju metu labiau buvo linkstama prie laisvesnės kopijos varianto¹³, kaip artimiausią V. Neveravičiaus kūriniui nurodant 1850 m. pagal J. B. L. Maeso paveikslą sukurtą ražinį¹⁴. Nuo V. Neveravičiaus paveikslo šis ražinys skiriasi detalėmis – pirmame jo plane matome agavą, kitaip pavaizduota kaukolė.

Tačiau bandant įminti kopijos-pirmavaizdžio santykio mįslę iki šiol nebuvo atkreiptas dėmesys į Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje (LNDM) saugomą litografiją. Kaip rodo tradiciniai, grafikos kūriniams būdingi užrašai, ją pagal V. Neveravičiaus piešinį litografavo Vienoje gyvenęs vokiečių grafikas Burchardas Edingeris, o atspaudė Matthiaso Rudolfo Toma'os litografijos dirbtuvė Vienoje. Litografijos technika reprodukuoto paveikslo kompozicija visiškai sutampa ir V. Neveravičiaus „Šv. Marijos Magdaliėtės“ versija iš „Lewben Art Foundation“ kolekcijos (šiuo metu kūrinyje yra dr. Jauniaus Gumbio nuosavybė). Tačiau litografijoje ant šešėlyje skendinčio uolos krašto, toje vietoje, kur V. Neveravičiaus paveiksle yra signatūra „J. Tysiewicz 1842“, matome kitą pavardę – „MAES“. Užrašas po litografija skelbia „Das Original Gemalde ist im Besitze des Herrn Grafen August von Breunner“. Iš F. K. d'Abancourt'o straipsnio žinome, kad 1842 m. Vienoje eksponuota J. B. L. Maeso „Šv. Marija Magdaliėtė“ rašant straipsnį, t. y. 1842 m. lapkričio pradžioje, jau buvo „grafo Breuner“ nuosavybė.¹⁵ Iš to galime spręsti, kad LNDM saugoma litografija vaizduoja ne V. Neveravičiaus kūrinių, kaip buvo manoma iki šiol (atvaizdo apačioje kairėje yra užrašas „gez. von Joh Tysiewicz“, tačiau „gez. von“ grafikos kūriniuose reiškia ne pirmavaizdžio, o piešinio pagal tapybos ar skulptūros pirmavaizdį autorių), o J. B. L. Maeso pirmavaizdį. Tuomet tenka pripažinti, kad „Lewben Art Foundation“ kolekcijose buvusi ir šiuo metu dr. Jauniui Gumbiui priklausanti V. Neveravičiaus „Šv. Marijos Magdaliėtės“ versija yra tiksli ir, kaip teigė XIX a. spauda, „originalui prilygstanti“ J. B. L. Maeso kūrinių kopija.

LNDM saugomas V. Neveravičiaus „Šv. Marijos Magdaliėtės“ variantas skiriasi nuo čia paminėtos versijos. Tai laisvesnė, kūrybinė J. B. L. Maeso kūrinių interpretacija. Šiek tiek kitokia šio kūrinių nuotaika – jame daugiau

11
Rozmaitości. Pismo
dodatkowe do Gazety
Lwowskiej, 1842, nr. 45,
s. 375.

12

Ibid.

13

Janonienė R., „Vladislavo
Neveravičiaus paveikslas
„Atgailaujanti Šv. Marija
Magdalena““, p. 107.

14

Iliustracija žr. <https://rkd.nl/en/explore/images/251193>
[žiūrėta 2022 03 22].

15

Rozmaitości. Pismo
dodatkowe do Gazety
Lwowskiej, 1842, nr. 45,
s. 375.

>
Burchard Edinger.
Atgailaujanti Marija
Magdalena. Pagal Vladislavo
Neveravičiaus kūrinių
„Šv. Marija Magdaliētė“
Popierius, litografija,
59x47,5 cm (lakštas),
45,5x33,8 cm (vaizdas)
LNDM, G-16505

romantikos, mažiau askezės ir dramatiszmo. Šventosios figūra, lyginant su fonu, šiame kūrinyje kiek mažesnė, viršuje kairėje daug aiškiau pavaizduota anga, pro kurią į olą patenka mėnulio šviesa, be to, kompozicijos dešinėje už uolos nutapytas įėjimas į olą ir pro jį matomas vakaro šviesos nušviestas peizažas. Švelnesnę nuotaiką kuria ir papildomos paveikslų detalės – ant kryžiaus uždėtas gėlių vainikas, prie kaukolės pavaizduotas žemiškojo gyvenimo laikinumą simbolizuojantis smėlio laikrodis. Paveikslas signuotas toje pačioje vietoje (ant šešėlyje skendinčio uolos krašto), kaip ir „Lewben Art Foundation“ kolekcijoje buvęs darbas (ir litografijoje įamžintas J. B. L. Maeso originalas), tačiau be datos – „J. Tysiewicz“.

Nėra žinoma, kiek ir kokių „Šv. Marijos Magdaliētės“ versijų V. Neveravičius iš viso nutapė. Literatūroje minima, kad pirmąją, 1842 m. Palermo muzikos prekių parduotuvėje Vienoje ir Galiński muzikos ir paveikslų parduotuvėje Lvoje eksponuotą kūrinių versiją už itin didelę tiems laikams 500 auksinių sumą nusipirko dvarininkas W. Czarneckis.¹⁶ Kitą kūrinių versiją įsigijo Lvoje gyvenęs buvęs Varšuvos kunigaikštystės kariuomenės husaras, poetas, dramaturgas ir smuikininkas Feliksas Boznańskis, tapęs pagrindiniu paveikslų „tarptautinės šlovės“ kūrėju.¹⁷ F. Boznańskis suorganizavo kilnojimą V. Neveravičiaus „Šv. Marijos Magdaliētės“ parodą, ją vežiojo po pasaulį – rodė Drezdene, Leipcige, Berlyne, Poznanėje, Konstantinopolyje, Romoje, Prahoje, Krokuvoje, Vroclave, Smolenske, Maskvoje, Peterburge ir kituose miestuose. 1844 m. paveikslas buvo eksponuotas ir Vilniuje. Pasak spaudos, visur kūriny sutraukdavo minias žiūrovų. Jis buvo giriamas už atlikimo techniką, koloritą, meistrišką dviejų šviesos šaltinių (lempos liepsnos ir mėnulio) panaudojimą, piešinio ir modeliuotės plastiškumą, sukuriantį realios tikrovės iliuziją. Prie paveikslų populiarumo prisidėjo teatriniais efektais papildytas jo eksponavimas. Išliko parodos Varšuvoje aprašymas. Čia paveikslas buvo eksponuotas kaip diorama – užtamsintame kambaryje, apšviestas dirbtiniu apšvietimu, „paveikslų rėmus dengė juodas aksomas, dirbtinė užtvara neleido žiūrovui prieiti arčiau, tačiau jis galėjo matyti paveikslų atspindį veidrodyje, kuriame gražioji atgailautoja atrodė dar išraiškingesnė“¹⁸. F. Boznańskis plačiai naudojo ir žodinę paveikslų reklamą – pasakojo, kad už paveikslų dailininkui

sumokėjo 2000 dukatų ar net 10 000 talerių ir vien dėl to, kad jame įžvelgė panašumą į savo mirusią dukterį¹⁹, kad Berlyne paveikslų paroda atnešė 3000 talerių pelną²⁰ ir pan.

Kaip atrodė F. Boznańskio turėta versija, nėra žinoma. Pasak Stanisławo Schnur-Popławskio, 1896 m. ji buvo Ossolinskių fondo rinkiniuose.²¹ Tačiau nėra iki galo aišku, ar taip teigdamas autorius turėjo omenyje V. Neveravičiaus „Šv. Mariją Magdaliētę“ apskritai, ar konkrečiai F. Boznańskio turėtą kūrinių versiją – V. Neveravičiaus testamentu Ossolinskių fondui dovanoti paveiksliai Lvovą pasiekė dar 1892 m., taigi S. Schnur-Popławskio minimas paveikslas į fondą galėjo patekti ir su šia dovana.

LNDM savąją V. Neveravičiaus „Šv. Marijos Magdaliētės“ versiją 1959 m. mainų būdu gavo iš Lvovo paveikslų galerijos. Tai tas pats paveikslas, kuris priklausė Ossolinskių fondui ir buvo eksponuojamas Liubomirskių muziejuje. Paveikslų tyrimų metu ant porėmio rastas užrašas pieštuku „Niewiarowicz Londres“ leistų daryti nedrąsiai prielaidą, kad paveikslas galėjo priklausyti pačiam dailininkui. Rūta Janonienė V. Neveravičiaus „Šv. Marijai Magdaliētei“ skirtame straipsnyje paminėjo 1865 m. laikraščio „Gazeta Warszawska“ korespondento iš Londono žinutę apie vienoje iš tenykščių privačių galerijų („Pantheon-Bazaar“ Oksfordo gatvėje) matytus V. Neveravičiaus paveikslus „Šv. Petras“, „Šv. Paulius“ ir „Šv. Marija Magdaliētė“ ir išskėlė prielaidą, kad pastaroji „Šv. Marijos Magdaliētės“ versija (kadangi rodyta su kitais dailininko kūrinių) galėjo priklausyti pačiam kūrinių autoriui.²² Vis dėlto Mieczysławas Treteris, 1909 m. parengtame vadove po Liubomirskių muziejų prie daugelio V. Neveravičiaus kūrinių nurodęs, jog tai dailininko dovana, prie „Šv. Marijos Magdaliētės“ tokios nuorodos nedavė.²³ Išlieka tikėtina ir R. Janonienės iškelta nedrąsi prielaida, kad LNDM saugoma „Šv. Marijos Magdaliētės“ versija gali būti ta pati, kuri kadaise priklausė F. Boznańskui.²⁴ Be F. Boznańskio ir W. Czarneckio turėtų V. Neveravičiaus „Šv. Marijos Magdaliētės“ versijų, literatūroje yra minima 1843 m. Vienoje V. Neveravičiaus nutapyta paveikslų replika, priklausiusi Anielai Paporowai ir 1894 m. eksponuota parodoje Lvoje.²⁵ 1857 m. Varšuvoje vieną iš V. Neveravičiaus „Šv. Marijos Magdaliētės“ versijų eksponavo ponas Rassimis, buvęs akrobatų trupės direktorius.²⁶

16
Janonienė R., „Vladislavo
Neveravičiaus paveikslas
„Atgailaujanti Šv. Marija
Magdalena““, p. 107.

17
Ibid.
18
Schnur-Popławski S.,
*Obrazy z przeszłości Galicyi
i Krakowa 1771-1858*, Lwów,
1896, t. II, s. 230-231.

19
Ibid., s. 231.

20
Janonienė R., „Vladislavo
Neveravičiaus paveikslas
„Atgailaujanti Šv. Marija
Magdalena““, p. 108.

21
Schnur-Popławski S.,
op. cit., s. 231.

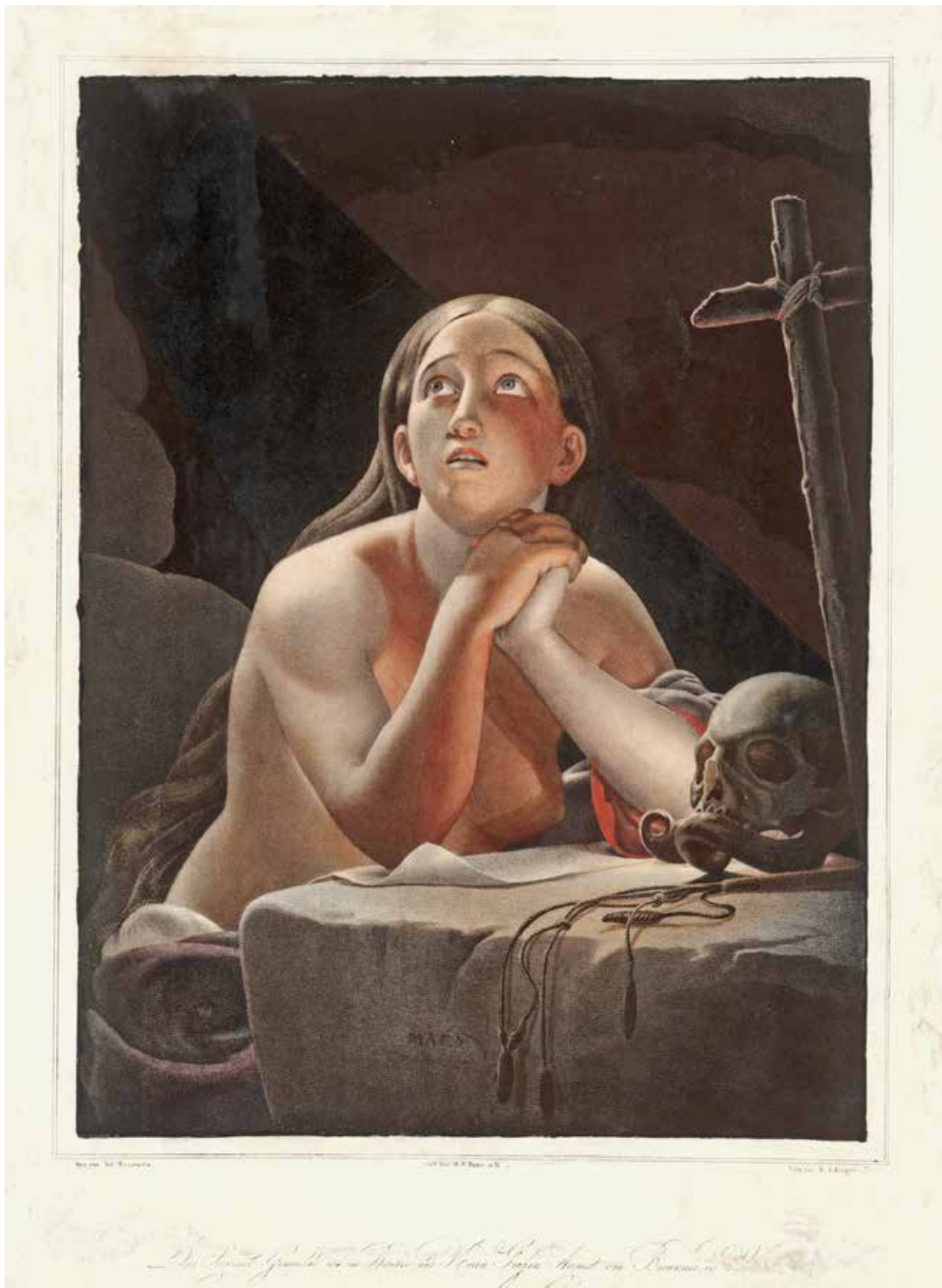
22
Janonienė R., „Vladislavo
Neveravičiaus paveikslas
„Atgailaujanti Šv. Marija
Magdalena““, p. 108.

23
Treter M., *Przewodnik po
muzeum im. Lubomirskich
we Lwowie*, Lwów, 1909,
s. 94, poz. 810.

24
Janonienė R., „Vladislavo
Neveravičiaus paveikslas
„Atgailaujanti Šv. Marija
Magdalena““, p. 110.

25
Antoniewicz J. B., *Katalog
wystawy sztuki polskiej od
roku 1764-1886*, Lwów,
1894, s. 170.

26
Janonienė R., „Vladislavo
Neveravičiaus paveikslas
„Atgailaujanti Šv. Marija
Magdalena““, p. 108.

PAVEIKSLO TYRIMAI IR RESTAURAVIMAS

> Vladislovas Neveravičius.
Šv. Marija Magdalietė.
Apie 1835
Drobė, aliejus, 117x90,5 cm
LNDM, T-1317
Paveikslo vaizdas prieš
restauravimą slystančioje
šviesoje
Fot. Vilma Šileikienė, LNDM

Kūriniui patekus į Prano Gudyno restauravimo centrą jis buvo atidžiai apžiūrėtas, nufotografuotas, atlikti cheminiai ir fizikiniai tyrimai. Susipažinta su ankstesnių šio paveikslo konservavimo ir restauravimo darbų dokumentacija. Per ilgą eksponavimo Vilniaus paveikslo galerijoje laiką tapybos restauratoriai kūrinių apžiūrėjo ne kartą, tuomet buvo atliekami ir nedideli konservavimo bei restauravimo darbai: dezinfekuojama, valomi paviršiaus nešvarumai ir kt. Didesnis kūrinio restauravimas vyko 1961 m. (įrengiant Paveikslo galeriją Vilniaus katedroje). Tuomet vos prieš porą metų iš Lvovo paveikslo galerijos gautą kūrinių restauravo restauratorius Petras Juodelis (1909–1975). Į restauravimo protokolų registravimo knygą paveikslas buvo įrašytas numeriu 746/69, aprašyti jo restauravimo darbai. Tikėtina, kad kūrinio tapybinis sluoksnis tuomet buvo tvirtinamas žuvų klijais, nedideli praradimai paveikslo viršutinėje dalyje gruntuoti restauraciniu gruntu ir retušuoti aliejiniais dažais, paveikslas nulakuotas. Gaila, kad neišliko kūrinio nuotraukų prieš restauravimą, sunku pasakyti, kokia buvo reali jo būklė. Vėliau paveikslas buvo patemptas ant porėmio – šalia senų vinučių užlankose kairėje pusėje ir viršuje papildomai buvo sukaltos vinutės su rausvo kartono tarpinėmis. Iš nevaizdinės pusės prikaltas kartonas. Vilniaus paveikslo galerijos ekspozicijoje (pradžioje Vilniaus katedroje, vėliau Chodkevičių rūmuose) V. Neveravičiaus „Šv. Marija Magdalietė“ rodyta daugiau nei 50 metų, aplinkos poveikis ilgainiui sukėlė drobės deformacijas, nedideles bangeles kūrinio apatinėje dalyje ir ypač viduryje, kur atsispaudė vidinis porėmio kraštas. Norint sugrąžinti kūriniui estetinį vaizdą, paveikslą buvo būtina restauruoti.

Apžiūrint kūrinių vizualiai iš nevaizdinės pusės, ant porėmio pasimatė nemažai užrašų, etikečių ir jų likučių. Ant porėmio rasti užrašai: viršutinės lentelės kairėje pusėje juodu tušu užrašyta Vilniaus dailės muziejaus (dabar – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus) inventoriaus numeriai „VDM inv. T 1317, ap. 2706, ED. 4244“, o dešinėje pusėje paprastu pieštuku užrašytas 1961 m. restauravimo protokolo numeris „Rest. Nr. 746/69“, dešinės lentelės viršutinėje dalyje – etiketės likučiai, kuriuose įskaitomos

atskiros raidės „...ABIS“, truputį žemiau priklijuota popierinė Liubomirskių muziejaus Lvove etiketė „...M. IM. KS LUBOMIRSKICH WE LWOWE“; joje rudu tušu parašytas numeris, autoriaus pavardė, kūrinio pavadinimas „Nr. 810, Kat. Nr. 503 (numeris raudonu pieštuku), Niewiarowicz – Tysiewicz, Maria Magdalena“. Ant apatinės lentelės kairėje pusėje Lvovo paveikslo galerijos antspaudas juodais dažais ir inventoriaus numeris „No Ж – 1799, ЛББИБ ОКГ“, dešinėje pusėje Lietuvos TSR dailės muziejaus (dabar – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus) etiketė, kurioje juodu tušu parašyta „Inv. Nr. T 1317, Ap. 2706, ED. 4244, VLADISLOVAS NEVERAVIČIUS (1814-1888), MARIJA MAGDALENA, atlikimo metai: apie 1835, technika: Drb. al., matmenys: 117 x 90,5“, ant horizontaliosios porėmio kryžmos juodu pieštuku parašyta „Neveravičius Vl. – Marija Magdalena“.

Fizikiniai tyrimai leido ant porėmio perskaityti kai kuriuos sunkiai įskaitomus užrašus, atliktus paprastu pieštuku. Tyrinėjant infraraudonųjų spindulių reflektografija, porėmis ir paveikslas buvo apšviesti dviem halogeninėmis lempomis, matomoji liuminescencija fiksuota naudojant vaizdo kamerą. Dešinės porėmio lentelės apatinėje dalyje išryškėjo sunkiai įskaitomas užrašas paprastu pieštuku „Niewiarowicz; Londres“, leidžiantis daryti prielaidą, kad šis kūrinys buvo eksponuotas Londone. Ant horizontaliosios porėmio kryžmos išryškėjo paprastu pieštuku užrašyti skaičiai „N 50 14 fr“, vertikaliosios kryžmos lentelės viršuje – skaičiai „0. 90 v; 1. 84 v“? Numeris „N 50“ gali būti paveikslo standartai. Ruošiant gruntuotas drobes XIX a. fabrikinio būdu, nr. 50 atitinka vadinajamą „figūros tipo“ standartą, kurio matmenys 116x89 cm. Tai paveikslo dydis, kuris leidžia manyti, kad dailininkas naudojo paruoštas gruntuotas drobes.

Tyrinėjant vaizdinę paveikslo pusę IR spinduliuote, išryškėjo aiškus, švelnus modelavimas, minimaliai išnaudojant daugiasluoksnės tapybos techniką, vengiant ryškesnių dažų faktūrų. Atlikus tyrimus ultravioletinių spindulių apšvieta panaudojant du 400W galios šviesotuvus, matomos liuminescencijos vaizdas buvo nufotografuotas fotokamera „Canon EOS 5D Mark II“. Konstatuota, kad matomas vaizdas yra aiškus, tolygus lako sluoksnis švyti melsva spalva, nedidelės patamsėjusios vietos rodo

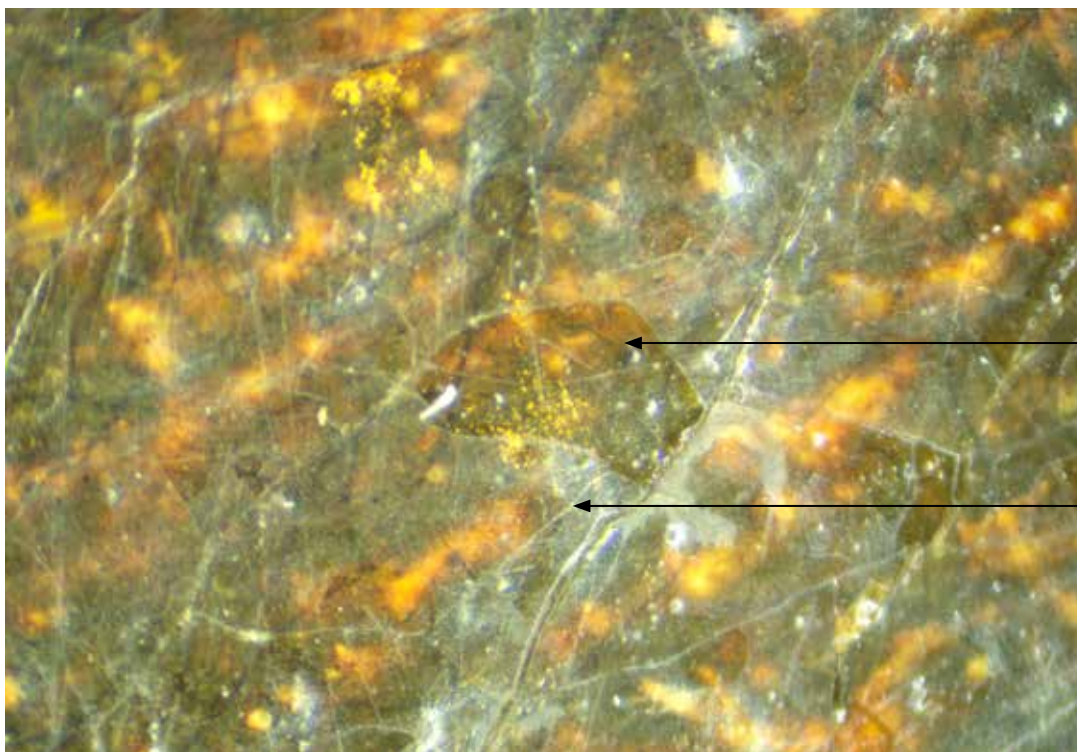
Irašas ant porėmio:
„Niewiarowicz Londres“
Fot. Vilma Šileikienė, LNDM

pataisymų žymes. Šventosios veidas dešinėje pusėje ir apšviestos raudono audeklo dalys švyti kitaip. Tai rodo, kad tose vietose plonintas lako sluoksnis. Fotofiksacija slystančioje šviesoje išryškino pagrindinius paveikslų defektus, ypač atsispaudusius horizontaliosios kryžmos kraštus. Fizikinius tyrimus ir fotofiksaciją atliko restauravimo technologas Tomas Ručys.

Konstatuota, kad paveikslas buvo nutapytas ant fabrikinio audimo lininės drobės, gruntuotos fabrikinio gruntu. Drobės tempimo žymių paveikslų pakraščiuose nematyti, tai patvirtina prielaidą, kad drobė ant porėmio buvo užtemp-ta jau gruntuota. Tęsiant paveikslų tyrimus, buvo atlikta drobės pluošto morfologinė analizė ir vandeninio ekstrakto pH matavimai; grunto

sudėties, pigmentų, rišamųjų medžiagų mikrocheminė kokybinė, FT-IR spektrinė analizė (ALPHA („Bruker Optics“)); pigmentų tyrimas rentgeno spindulių fluorescencijos spektrometru (XRF) „ElvaX Art“ („Elvatech“, Ukraina)); tapybos paviršiaus fotografavimas mikroskopu. Atlikus tyrimus nustatyta, kad paveikslų pagrindas yra ruoželinio pynimo drobė, kurios pH ~ 4,9. Drobė įklijinta klijais, kurių sudėtyje aptikta krakmolo ir baltyminių klijų. Paveikslų gruntas plonas, baltos spalvos, paviršiuje turintis pilkšvos spalvos apnašą. Grunto sudėtyje nustatyta kreida, švino baltasis, kurį sudaro hidroceruzitas ir ceruzitas bei litoponas, rišamoji medžiaga: aliejus ir baltyminiai klijai. Paveikslas nutapytas aliejiniais dažais, kurių sudėtyje nustatyti šie pigmentai: baltas – švino baltasis, mėlynas – Berlyno mėlynasis, raudonas – cinoberis. Paveikslų paviršių dengia apsauginis lako sluoksnis. Danga blizgi, tirpi etilo alkoholyje. Lako sluoksnis nėra vienalaikis su tapybiniu sluoksniu. Tyrinėjant mikroskopu, makronuotraukose užfiksuota, kad krakeliūros užpildytos laku. Tikėtina, kad kūrinyje lakuotas keletą kartų skirtingais lakais. Cheminius tyrimus atliko restauravimo technologė dr. Jurga Bagdzevičienė.

Tapybos paviršius
fotografuotas mikroskopu,
didinta 7 kartus

Apatinė lako danga,
kuri yra įsigėrusi
į krakeliūrų įtrūkimus
(tamsus tinklas)

Viršutinė pabalusi lako
danga, kurios paviršiuje
gausu įtrūkimų
(šviesesnis tinklas)

Signatūra „J. Tysiewicz“
Fot. Vilma Šileikienė, LNDM

Po vizualaus paveikslo įvertinimo, cheminių ir fizikinių tyrimų kūrinyje pradėtas restauruoti. Ištraukus vinutes užlankose, paveikslas buvo nuimtas nuo porėmio. Konstatuota, kad porėmio kryžmos tvirtinimo vietoje vietoj keturių medšraigčių yra išlikę du. Nėra žinoma, ar restauratorius Petras Juodelis, restauruodamas paveikslą 1961 m., nuėmė jį nuo porėmio – restauravimo protokolų knygoje labai lakoniškai parašyta: „7,5 cm², tikslas: išlyginti, nuvalyti, atstatyti, atlikta: išlyginta, nuvalyta, atstatyta, parašas ir data 27/ VIII 61“.

Nešvarumai, susikaupę tarp porėmio lentelės ir drobės, buvo nusiurbti dulkių siurbliu. Nevaizdinė paveikslo pusė kelis kartus dezinfekuota dezinfekcinėmis servetėlėmis. Pagrindinis paveikslo defektas – įsispaudęs vidinis porėmio kraštas – pašalintas naudojant „Klucel G“ tirpalą, klijuojant mikalentinį popierių ant deformacijos, uždedant papirosinį popierių, kartoną ir paslegiant, prieš štai šiek tiek iš nevaizdinės pusės įspaudimo vietą sudrėkinus distiliuotu vandeniu. Kadangi paveikslo užlankos buvo per siauros, paruoštos naujos lininės

Signatūra
„M. W. NIEWIAROWI(CZ)“
Fot. Vilma Šileikienė, LNDM

drobės užlankos ir priklijuotos „Cekol 700“ klėjais. Paveikslo tapybinis sluoksnis sutvirtintas baltymiais klėjais. Nevaizdinė pusė sutvirtinta supurškiant „Klucel G“ spirito ir distiliuoto vandens tirpalu. Porėmis nuvalytas, dezinfekuotas ir impregnuotas mikrokristaliniu vašku „Cosmoloid H80“. Paveikslas užtemptas ant taip paruošto senojo porėmio. Ankstesnis patamsėjęs retušas paveikslo paviršiuje nuvalytas etilo alkoholiu vatos tamponėliais. Restauraciniu gruntu gruntuoti tapybinio sluoksnio praradimai. Senas lako sluoksnis suplonintas etilo alkoholio, acetono ar etilo alkoholio ir pineno mišiniais. Lako sluoksniui tolygiai suplonėjus, išryškėjo subtilus šiltų ir šaltų spalvų santykis, kuris buvo prislopintas ir suniveluotas pageltusio seno lako. Labiau išryškėjo apimty, erdvės gylis, spalvų sodrumas. Gruntuotos paveikslo vietos retušuotos akvarele. Paveikslas nulakuotas damaros laku.

Paveikslą restauravus, aiškiau pasimatė ir dailininko signatūros, kurių, pasirodo, šiame kūrinyje yra net dvi. Vienas parašas – „J. Tysiewicz“ yra ant uolos krašto, skendinčio šešėlyje. Gerai įsižiūrėję ant paveiksle pavaizduoto popieriaus lapo įžiūrėsime antrą signatūrą – tikrąją dailininko pavardę „M. W. NIEWIAROWI(CZ)“ (dvi paskutines raides slepia lapo užlanka).

Po restauravimo visu grožiu suspindėjusi V. Neveravičiaus „Šv. Marija Magdalieta“ sugrįš į atnaujintą nuolatinę Vilniaus paveikslų galerijos ekspoziciją. O prieš tai paveikslą dar bus galima pamatyti atskiroje, tik šiam kūriniui, jo sukūrimo istorijai ir eksponavimui XIX a. skirtoje parodoje, kurią Vilniaus paveikslų galerijoje numatoma atidaryti 2022 m. balandžio pabaigoje.